

V januári 1767 bol vydaný „milostivý urbár“, cisárske nariadenie, ktoré jednotne v celom Uhorskom kráľovstve upravovalo vzťahy medzi zemepánmi a ich poddanými. Urbár sa nezavádzal naraz, ale iba postupne, po jednotlivých stoliciach. Základnou črtou tereziánskej reformy bola snaha uviesť do určitého pomeru dávky a povinnosti poddaného voči jeho zemepánovi s rozsahom pôdy, ktorá je v jeho úžitku.

Podľa urbára poddaný hospodáriaci na jednej usadlosti bol povinný odpracovať pre svojho zemepána 52 dní so záprahom alebo 104 dní pešo. Tí, ktorí hospodárili na polusadlosti, štvrtine, osmine, robovali alebo platili úmerne menej. Želiari s domom boli povinní odpracovať na panskom 18 dní, bez domu 12 dní ročne. Za „domový grunt“ – záhradu a pozemok, na ktorom stál dom – platili poddaní zemepánovi 1 zlatý ročne. Ďalej poddaní boli povinní ako predtým odvádzať svojmu zemepánovi deviatok a cirkvi desiatok z úrody, okrem toho rôzne naturálne dávky, tzv. dary. Okrem toho mal poddaný dávať zemepánovi od usadlosti ročne 2 sliepky, 2 kapúnov, 12 vajec a holbu masla, 30 poddaných spolu jedno teľa.

Naturálne dávky bolo možné zmeniť na roboty alebo peniaze. Ako vidieť, skladba poddanských dávok a povinností sa ani po urbárskej reforme nezmenila, len v porovnaní s rokom 1514 vzrástla. Najväčším nedostatkom tereziánskeho urbára bolo, že rozsah poddanskej usadlosti nebol jednotný pre celú krajinu, ale kolísal. Závisel od kvality, bonity pôdy a od rôznych výhod, „benefícií“, ktoré používal poddaný, najmä však od záujmov a subjektívnych názorov stoličnej šľachty. Najmä šľachta v slovenských stoliciach vyvinula horúčkovité úsilie, aby rozsah poddanských usadlostí bol čo najmenší, slovom, aby jej dovedajšie príjmy – feudálna renta – neklesala. Na prevažne hornatom Slovensku 37% usadlostí bolo začlenených do prvej, 40 % do druhej bonitnej triedy (vcelku boli štyri). Urbár sa však stal základom nielen pre výrub zemepanských dávok, ale aj štátnej dane. Táto prax spôsobila, že slovenský roľník až do konca feudalizmu bol relatívne viac vykorisťovaný ako roľník maďarský.

Roku 1774 sa tereziánska urbárska reforma skončila. Šľachta si škodoradostne mohla mädlieť ruky a posmeškovať: „Obohrali sme Máriu Teréziu.“ Slovenský poddaný ľud vo svojich nádejach a ilúziách v dobrú a spravodlivú panovníčku bol sklamaný. Na Orave cez celé 70. roky poddaní odmietali prijať urbár a ich odpor lámali vrchnosti väzením a nútenými právami. Protestovali aj zemepanské mestečká, ktoré padli na roveň poddaných „pripútaných k pôde“, bez práva na slobodné sťahovanie. V Prievidzi sa vzbúrili a vzburu organizovali ženy. Všetko však bolo márne. Tereziánsky urbár ostal základnou zákonnou úpravou poddanských vzťahov až do konca feudalizmu, do roku 1848.

Tereziánsky urbár

Napísal Peter Dřízhal

Urbárnici spoločne hospodárili vo svojom lese, pasienkoch a ornej pôde až do roku 1958, kedy komunistický režim urbáriát rozpustil a majetok urbárníkov prevzali Štátne lesy a JRD.